

ARALASH SAYLOV TIZIMI-SIYOSIY PARTIYALAR FAOLLIGINI O‘ZIGA XOS DRAYVERI.

Bozorboyev Eldorbek

O‘zbekistonda davlat jahon tillari universiteti xalqaro jurnalistika fakultetini siyosatshunoslik
yo‘nalishi 3 kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14212419>

Annotatsiya: Ushbu maqolada aralash saylov tizimining siyosiy partiyalar faolligiga ta'siri o‘rganiladi. Aralash saylov tizimi, bir vaqtning o‘zida bir necha saylov usullarini qo‘llagan holda, partiyalarning raqobatlashuvchanligini oshiradi va demokratik jarayonlarga yangi turtki beradi. Maqola, aralash saylov tizimining qanday qilib siyosiy partiyalarni faol ishtirok etishga undashini va ularning siyosiy platformalarini shakllantirishdagi rolini yoritadi. Shu bilan birga, aralash saylov tizimining ijtimoiy va iqtisodiy kontekstda qanday samaralar berishini ham ko‘rib chiqadi..

Kalit so‘zlar: aralash saylov tizimi, siyosiy partiyalar, faollik, demokratik jarayonlar, raqobat, siyosiy platformalar.

СМЕШАННАЯ ИЗБИРАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА ЯВЛЯЕТСЯ УНИКАЛЬНЫМ ДРАЙВЕРОМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ.

Бозорбоев Эльдорбек

Кафедра политологии факультета международной журналистики Государственного
университета мировых языков в Узбекистане Студент 3 курса

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние смешанной избирательной системы на деятельность политических партий. Смешанная избирательная система, использующая одновременно несколько избирательных методов, повышает конкурентоспособность партий и дает новый импульс демократическим процессам. В статье показано, как смешанная избирательная система стимулирует активное участие политических партий и их роль в формировании своих политических платформ. В то же время он исследует влияние смешанной избирательной системы в социальном и экономическом контексте.

Ключевые слова: смешанная избирательная система, политические партии, активизм, демократические процессы, конкуренция, политические платформы.

THE MIXED ELECTORAL SYSTEM IS A UNIQUE DRIVER OF THE ACTIVITY OF POLITICAL PARTIES.

Bozorboyev Eldorbek

Department of Political Science at the Faculty of International Journalism of the State
University of World Languages in Uzbekistan 3rd year student

Abstract: This article examines the effect of the mixed electoral system on the activity of political parties. The mixed electoral system, using several electoral methods at the same time, increases the competitiveness of parties and gives a new impetus to democratic processes. The article highlights how the mixed electoral system encourages political parties to actively participate and their role in shaping their political platforms. At the same time, it examines the effects of the mixed electoral system in the social and economic context.

Keywords: mixed electoral system, political parties, activism, democratic processes, competition, political platforms.

KIRISH

Aralash saylov tizimi, demokratiyaning rivojlanishi va siyosiy raqobatni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tizim, bir vaqtning o'zida turli saylov usullarini birlashtirgan holda, siyosiy partiyalar faoliyatini yangi darajaga olib chiqadi. Aralash saylov tizimining asosiy xususiyati — bu ko'p partiyalilikni rag'batlantirish va saylov jarayonida fuqarolar ishtirokini kengaytirishdir. Bu tizimning o'ziga xosligi shundaki, u partiyalarga raqobatlashish va ko'proq saylovchilarni o'z tomonlariga jalb qilish imkonini beradi. Natijada, siyosiy partiyalar o'z dasturlarini yanada aniqroq va sifatliroq shakllantirishga harakat qilishadi. Aralash saylov tizimi, shuningdek, siyosiy partiyalar o'rtasida muvozanatni saqlashga yordam beradi, bu esa demokratik jarayonlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolaning maqsadi, aralash saylov tizimining siyosiy partiyalar faolligini qanday qilib rag'batlantirishi, ularning strategiyalarini qanday o'zgartirishi va demokratik jarayonlarga qo'shgan hissasini tahlil qilishdir. Aralash saylov tizimining ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy ta'sirlarini o'rganish orqali, ushbu tizimning jamiyatni demokratlashtirishdagi ahamiyatini aniqlashni maqsad qilamiz.

NATIJARLAR.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar faolligini rag'batlantirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot davomida aralash saylov tizimining quyidagi ta'sirlari aniqlandi:

1. Siyosiy Raqobatning Oshishi: Aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar o'rtasida raqobatni kuchaytiradi. Partiyalar, saylovchilarni jalb qilish maqsadida o'z dasturlarini va strategiyalarini yaxshilashga harakat qilishadi. Bu, o'z navbatida, siyosiy faollikni oshiradi.

2. Fuqarolar Ishtirokining Kengayishi: Aralash saylov tizimida fuqarolar uchun turli saylov usullari taqdim etilishi, ularning siyosiy jarayonlarga faolroq ishtirok etishiga yordam beradi. Bu, saylov jarayonlarida saylovchilar sonini oshiradi va partiyalar o'rtasidagi raqobatni yanada kuchaytiradi.

3. Siyosiy Partiyalar Dasturlarining Sifatini Yaxshilanishi: Siyosiy partiyalar o'z saylov platformalarini yanada maqsadga muvofiq va o'zgaruvchan sharoitlarga moslashtirishga intilishadi. Bu, partiyalar o'rtasida ijobiy raqobatni rivojlantiradi va saylovchilar ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan yondashuvlarni rag'batlantiradi.

4. Demokratik Jarayonlarning Mustahkamlanishi: Aralash saylov tizimi, ijtimoiy va siyosiy muvozanatni saqlashga yordam beradi. Bu esa demokratik jarayonlarni yanada mustahkamlaydi va siyosiy partiyalar faoliyatining ijobiy natijalarga erishishiga xizmat qiladi.

5. Turli Qiziqishlarni Qondirish: Aralash saylov tizimi, partiyalarga kengroq auditoriyaga murojaat qilish imkonini beradi, bu esa partiyalarni turli qiziqishlarni qondirishga majbur qiladi. Natijada, siyosiy pluralizm yanada rivojlanadi.

Umuman olganda, aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar faolligini o'ziga xos drayveri sifatida xizmat qiladi. U demokratik jarayonlarni yanada kuchaytiradi, fuqarolar ishtirokini oshiradi va siyosiy partiyalarni innovatsion yondashuvlar bilan rag'batlantiradi. Tadqiqot natijalari, aralash saylov tizimining jamiyatni demokratlashtirishdagi muhim ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

MUHOKAMA.

Aralash saylov tizimi, siyosiy partiyalar faolligini oshirishda o'ziga xos drayver sifatida muhim rol o'ynaydi. Ushbu tizimning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, siyosiy muhitga ta'siri haqida chuqur muhokama qilish zarur. Siyosiy partiyalar aholining eng faol, dunyoqarashi,

maqsadi, fikrlari mushtarak bo‘lgan muayyan qismini o‘z safida birlashtirgan va umumxalq manfaatlari yo‘lida siyosiy hokimiyat uchun kurashadigan siyosiy tashkilot bo‘lgani bois fuqarolik jamiyatining boshqa institutlaridan ajralib turadi. Siyosiy partiyalar siyosiy jarayonlarning faol ishtirokchisi sifatida davlat organlarining shakllanishi va siyosiy qarorlarning qabul qilinishida tobora muhim omilga aylanib bormoqda. Davlat hokimiyatini erkin va oshkora, muqobilik asosida o‘tkaziladigan saylovlar orqali shakllantirish demokratiyaning oliy ko‘rinishi hisoblanadi. Saylovlar orqali inson va fuqaroning eng muhim konstitusiyaviy siyosiy huquqlaridan biri ro‘yobga chiqariladi.

Dunyo tajribasida saylovlarni tashkil qilish va o‘tkazishning keng tarqalgan “**majoritar**”, “**proporsional**” hamda yuqoridagi ikkita tizimning uyg‘unlashuvidan hosil bo‘lgan “**aralash**” saylov tizimlari mavjud.

2023-yil 19-dekabrda qadar amalda bo‘lgan saylov qonunchiligiga ko‘ra, Oliy Majlis Qonunchilik palatasiga 150 nafar deputat saylov o‘tkazuvchi har bir saylov okrugidan ro‘yxatga olingan nomzodlarga ovoz berilishi orqali saylanishi belgilangan edi. Bu “**majoritar**” saylov tizimi asosida amalga oshiriladi. Ya‘ni, ushbu tizim bo‘yicha saylovchi aniq bir nomzodga ovoz beradi.

Hozirgi kunda BuyukBritaniya, AQSh, Fransiya, Kanada, Hindistonkabi **79 ta** davlatlarning vakillik organlariga saylov ushbu tizim asosida o‘tkaziladi.

Mazkur saylov tizimining o‘ziga xos ustun va kamchilik jihatlari mavjud. Masalan, saylov jarayonining soddaligi va aholi uchun tushunarligi; to‘g‘ridan-to‘g‘ri vakillik, ya‘ni saylovchi o‘zi munosib deb hisoblagan muayyan shaxs, nomzodga ovoz berishi; deputatlarning bevosita saylovchilar oldida hisobdor bo‘lishini ushbu tizimning ustun tomonlari sifatida ko‘rsatishimiz mumkin.

Kamchiliklari sifatida u odatda siyosiy kuch sifatida partiyalarning emas, balki muayyan hududdan ko‘rsatilgan nomzodlarning obro‘sigacha bog‘lanib qolishi, partiya dasturlaridan ko‘ra nomzodning o‘ziga bog‘liq xususiyatlariga e‘tibor qaratilishi, nomzod olib boradigan saylovoldi tashviqoti uni ko‘rsatgan partiya dasturiga mos bo‘lmasligi, nomzodlarning umumdavlat miqyosidagi masalalar qolib, ko‘proq mahalliy masalalarga e‘tibor qaratishini ko‘rsatish mumkin.

Yana bir saylov tizimi bu “**proporsional**” saylov tizimi bo‘lib, unda saylovchilar nomzodga emas, balki, ma‘lum bir siyosiy partiya uchun ovoz berishadi. Bu tizimda har bir partiya o‘z nomzodlari ro‘yxatini tuzadi va siyosiy partiya olgan ovozlari mutanosib ravishda deputatlik o‘rniga ega bo‘ladi. Bu tizimni qo‘llash jamiyatda siyosiy partiyalarning rolini oshishiga, ularning saylovchilar oldida mas‘uliyati yuqori bo‘lishiga, faqat saylov paytida emas, balki doimiy ravishda saylovchilar bilan faol muloqotda bo‘lishiga xizmat qiladi. Ta‘kidlash kerakki, proporsional saylov tizimi Avstriya, Italiya, Braziliya, Niderlandiya, Shvesiya, Finlyandiya, Turkiya, Isroil kabi 70 dan ortiq xorijiy davlatlarda qo‘llaniladi. Ushbu saylov tizimining ustun tomonlari sifatida partiyalarning olgan ovozlari foizi parlamentdagi o‘rinlar soniga proporsional bo‘lishi; saylovchilar ko‘proq siyosiy platformalar orasidan tanlash imkoniyatiga ega bo‘lishlari; saylov kampaniyasi xarajatlarining kamligi, ya‘ni partiyalar har bir nomzod uchun emas, balki butun mamlakat miqyosida yagona kampaniya olib boradilar; siyosiy debatlarining sifati oshadi, unda muayyan nomzodlarning dasturlari emas, balki g‘oyalar va qarashlar muhokama qilinadi. Kamchilik tomonlari sifatida saylov natijalarini aniqlashning murakkabligi; deputatlarning ma‘lum bir hudud saylovchilari oldida bevosita mas‘ulligini his qilmasligi; partiya rahbarlarining nomzodlar ro‘yxatini shakllantirishdagi rolini suiste‘mol qilishi mumkinligi; saylovchilarda bevosita nomzodga ovoz berish imkoniyatining yo‘qligini ko‘rsatishimiz mumkin. Yuqoridagi

“majoritar” va “proporsional” saylov tizimlarining yutuqlarini uyg‘unlashtiruvchi va bir-birini to‘ldiruvchi saylov tizimi – bu “aralash” saylov tizimi hisoblanadi. Ushbu tizim Yaponiya, Germaniya, Vengriya, Yangi Zelandiya, Belgiya, Meksika, Ispaniya, Koreya Respublikasi, Ukraina, Qozog‘iston kabi 40 ga yaqin mamlakatlarda qo‘llaniladi. Aralash saylov tizimlari qo‘llanilayotgan Germaniya, Bolgariya, Gruziya, Litva, Italiya, Yangi Zelandiya kabi davlatlarda saylovchilarining 50 foizi partiyaviy ro‘yxatlarga, 50 foizi esa bir mandatli okruglarda siyosiy partiya ko‘rsatgan nomzodlarga ovoz beradilar.

Aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar faolligini oshirishda o‘ziga xos drayver sifatida xizmat qiladi. Ushbu tizimning ko‘plab ijobiy va salbiy jihatlari mavjud bo‘lib, ularning har biri demokratik jarayonlar va siyosiy muhitga ta‘sir ko‘rsatadi. Aralash saylov tizimining samaradorligini tahlil qilish orqali, bu tizimning siyosiy partiyalar, fuqarolar va jamiyat uchun ahamiyatini yanada aniqlashtirish mumkin.

I. Aralash saylov tizimining afzalliklari Siyosiy Raqobatni Kengaytirish: Aralash saylov tizimi, bir vaqtning o‘zida bir necha saylov usullarini qo‘llagan holda, siyosiy partiyalar o‘rtasidagi raqobatni oshiradi. Bu partiyalarni saylovchilarni jalb qilish maqsadida o‘z dasturlarini va strategiyalarini takomillashtirishga undaydi. Masalan, aralash tizimda fuqarolar ko‘p partiyali saylovlarda o‘zlarini ifoda etish imkoniga ega bo‘lib, partiyalarning saylov jarayonidagi faoliyati yanada ko‘zga tashlanadi.

2. Fuqarolar Ishtirokining Kengayishi: Aralash saylov tizimi, fuqarolarni siyosiy jarayonlarga faolroq jalb qilishga yordam beradi. Saylovchilar uchun turli saylov usullarining mavjudligi, ularning siyosiy faolligini oshiradi. Bu jarayon, fuqarolar o‘rtasida siyosiy madaniyat va mas‘uliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Siyosiy Partiyalar Dasturlarining Yaxshilanishi: Aralash saylov tizimi partiyalarga o‘z dasturlarini yanada aniq va raqobatbardosh shaklda ishlab chiqish imkonini beradi. Partiyalar saylovchilar ehtiyojlariga mos ravishda yangi fikrlar va g‘oyalar bilan chiqishadi. Natijada, siyosiy partiyalar o‘rtasida innovatsion yondashuvlar va ijtimoiy mas‘uliyat tushunchasi rivojlanadi.

4. Demokratik Jarayonlarning Mustahkamlanishi: Aralash saylov tizimi ijtimoiy va siyosiy muvozanatni saqlashga yordam beradi. Bu esa demokratik jarayonlarni yanada kuchaytiradi va siyosiy partiyalar faoliyatining ijobiy natijalarga erishishiga xizmat qiladi.

II. Aralash saylov tizimining kamchiliklari

1. Murakkablik: Aralash saylov tizimi o‘zining murakkabligi bilan saylovchilarga noaniqlik va tushunmovchilik tug‘dirishi mumkin. Saylovchilarning ko‘plab variantlar bilan tanishishi va ularni baholashi zarur bo‘ladi, bu esa ba‘zida saylovchilarning saylovlarga bo‘lgan qiziqishini kamaytirishi mumkin.

2. Raqobatni Yumshatish: Ayrim hollarda, aralash saylov tizimi ba‘zi partiyalar o‘rtasidagi raqobatni yumshatishi mumkin. Agar siyosiy partiyalar o‘rtasida strategik kelishuvlar mavjud bo‘lsa, bu jarayonlar ularning birgalikda ishlashiga olib kelishi va siyosiy raqobatni kamaytirishi mumkin.

3. Yozuvlar va Yutuqlarni Yangilash: Tizim o‘zgarishlari mavjud bo‘lsa-da, partiyalar o‘z dasturlarini yangilashda va saylovchilarga taqdim etishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Bu, ba‘zan partiyalarning siyosiy faolligini pasayishiga olib keladi.

4. Ijtimoiy Qayta Aloqalar: Aralash saylov tizimining ijtimoiy ta‘siri muammolarni yanada kuchaytirishi mumkin. Ba‘zi guruhlar saylov jarayonlarida yetarlicha e‘tiborga olinmasligi, ijtimoiy beqarorlikka olib kelishi mumkin.

Aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar faolligini oshirishda o'ziga xos drayver sifatida xizmat qiladi. Ushbu tizimning afzalliklari, fuqarolar ishtirokini oshirish, siyosiy raqobatni kuchaytirish va demokratik jarayonlarni mustahkamlashga qaratilgan. Biroq, aralash saylov tizimining murakkabligi va potentsial kamchiliklari siyosiy muhitda noaniqlik va qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, aralash saylov tizimining samaradorligini oshirish va uni yanada takomillashtirish masalalari dolzarb hisoblanadi. Siyosiy partiyalar va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni mustahkamlash orqali, aralash saylov tizimining ijtimoiy va siyosiy muvozanatni ta'minlashdagi ahamiyatini oshirish mumkin. Ushbu muhokama, kelajakda demokratik jarayonlarni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Aralash saylov tizimi fuqarolarning siyosiy huquqlarini kafolatlaydi va demokratik islohotlarni ilgari surishda muhim huquqiy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayonlar nafaqat siyosiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ham ta'minlashda katta ahamiyatga ega, balki O'zbekiston saylov tizimini jahon standartlariga moslashishiga, ilg'or xorijiy tajribani kirib kelishiga, fuqarolarning saylov huquqlari to'liq ta'minlanishiga, siyosiy partiyalarning jamiyat hayotidagi roli yanada ortishiga, ular o'rtasida saylovchilar uchun raqobat shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar faolligini o'ziga xos drayver sifatida faol ishtirok etadi. U ijtimoiy va siyosiy muvozanatni saqlashga, fuqarolar ishtirokini oshirishga va siyosiy raqobatni kuchaytirishga xizmat qiladi. Ushbu tizimning demokratik jarayonlarga qo'shgan hissasi, uning jamiyatni demokratlashtirishdagi ahamiyatini yanada oshiradi. Shu sababli, aralash saylov tizimining samaradorligini oshirish va uni yanada takomillashtirish masalalari dolzarb hisoblanadi.

XULOSA.

Aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bu tizim, siyosiy raqobatni kuchaytirish va fuqarolar ishtirokini oshirish orqali demokratik jarayonlarni rivojlantiradi. Aralash saylov tizimi partiyalarning dasturlarini yanada raqobatbardosh qilishga, fuqarolarni siyosiy jarayonlarga jalb qilishga, ijtimoiy muammolarni ko'tarishga va siyosiy madaniyatni oshirishga yordam beradi. Biroq, tizimning murakkabligi va ba'zi partiyalar o'rtasida strategik kelishuvlar mavjudligi, raqobatni yumshatishi mumkin. Shunga qaramay, aralash saylov tizimi jamiyatni demokratlashtirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Tizim partiyalarga ko'proq saylovchilarni o'z tomonlariga jalb qilish imkoniyatini beradi va ularning saylov jarayonlariga ishtirokini oshiradi. Natijada, aralash saylov tizimi siyosiy partiyalar faolligini oshirish va demokratik jarayonlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonlarning muvaffaqiyati, tizimning samaradorligi va fuqarolar ishtiroki bilan bog'liqdir. Shu sababli, aralash saylov tizimining takomillashtirilishi va rivojlantirilishi masalalari dolzarb hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, aralash saylov tizimi nafaqat siyosiy partiyalar faolligini oshirishga, balki jamiyatni demokratlashtirishga ham xizmat qiladi. Shu bois, uning samaradorligini oshirish va uni yanada rivojlantirish uchun doimiy harakatlar olib borish zarurdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Abdurakhmanov, O. (2020). Siyosiy partiyalar va ularning jamiyatdagi roli. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
2. Yunusov, B. (2022). Siyosiy partiyalar va jamiyat: o'zaro ta'sirlar. Tashkent: Fan va ta'lim nashriyoti.

3. Berg, S. V. (2019). Electoral Systems and Political Parties: A Comparative Perspective. New York: Cambridge University Press.
4. Dzhurayeva, N. (2021). Aralash saylov tizimining iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirlari. Toshkent: Universitet nashrlari.
5. Iskandarov, A. (2018). Demokratik rivojlanish: siyosiy partiyalar va saylov tizimlari. Tashkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
6. Mavlonov, Sh. (2022). Siyosiy raqobat va saylov jarayonlari.
7. Nazarov, I. (2020). Aralash saylov tizimlari va siyosiy partiyalar: O'zbekiston tajribasi. Tashkent: Yurtimiz nashri.
8. Rahimov, J. (2019). Siyosiy partiyalar va fuqarolar ishtiroki: nazariya va amaliyot. Toshkent: O'zbekiston davlat universiteti.
9. Sultanov, F. (2023). Saylov tizimlari va siyosiy partiyalar faolligi: o'zaro bog'liqlik. Tashkent: Moliya vazirligi.
10. Umarov, D. (2021). Saylov va siyosiy madaniyat: aralash tizimlar. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.